

PROSJEKT LYKKE

ET INTERVJU MED ØYVIND RABBÅS

Av Hege Dypedokk Johnsen

I *The Oslo Happiness Project* (OHP)¹ arbeider filosofer og filologer med individuelle prosjekter, dog med et felles utgangspunkt: ønsket om å utforske og formidle antikke begreper om det gode liv, *eudaimonia* eller *vita beata*. Professor i filosofi Øyvind Rabbås er en av dem som var med på å starte prosjektet.

Prosjektet fikk stor oppmerksomhet både i media og i forskningsmiljøet da det startet våren 2004. Så ble det stille. Hva har hendt i løpet av de fem siste årene?

Av ulike grunner har entusiasmen svingt. Vi har i flere omganger forsøkt å få penger til prosjektet. Vi tapte i konkurransen om å bli senter for fremragende forskning. Før det fikk vi et prosjekt som skulle gå over fire år, finansiert av forskningsrådet. Dessverre var det akkurat da hvileskjæret til Djupedal kom, med det resultat at forskningsrådet måtte kansellere alle stipender til denne typen prosjekter. Det var ufattelig surt – det var første gang i mitt liv jeg følte at statsbudsjettet berørte meg direkte. Vanligvis er det jo snakk om å få to kroner mindre i måneden. Dette følte som kraftig motgang: Ikke å bli senter for fremragende forskning føltes mer *fair* – det var mer mangel på medgang. Så reiste Panos Dimas til det norske instituttet i Athen, hvor han er bestyrer. Han er en dynamisk kraft i prosjektet, i samarbeid med andre land sørøst i Europa søker han nå om EU-midler til vårt prosjekt. To ganger har vi søkt om å komme på

Senter for grunnforskning, CAS. Sist gang fikk vi det, så fra høsten av skal vi være der. Dette må sies å være vår første «triumf»! Det blir et internasjonalt prosjekt, det kommer forskere fra blant annet Sverige, Finland, Island, Tyskland, Sveits, Hellas og USA. I denne forbindelse skal det arrangeres to konferanser, og den første blir avholdt i oktober. Jeg regner også med at det blir noe utadrettet virksomhet – på for eksempel Litteraturhuset. Det vi forsker på er jo veldig i skuddet for tiden, så jeg tror ikke oppmerksomhet og oppmøte blir problematisk.

*I artikkelen «Lykken er å lykkes» skriver du om antikkens etikk at «vi blir forespeilet en tenkning om lykken og får en utlegning om moral i stedet». ² Kan det samme sies om *The Oslo Happiness Project*?*

Der gjør jeg et retorisk poeng, for jeg tror at når folk er opptatt av lykken i dag, når til og med politikere på Stortinget er enige om at vi bør få et «brutto nasjonalt lykkeregnskap», så har de noe annet og noe snevrere i tankene enn det vi finner hos de antikke tenkerne. Det helt avgjørende er å se at det finnes to ulike begrep om lykken: et subjektivt og et objektivt. Nå tror jeg faktisk at vi moderne mennesker ikke entydig har et subjektivt lykkebegrep, men jeg tror det er det subjektive lykkebegrepet vi først tenker på når vi snakker om lykke.

Når du sier subjektiv lykke, mener du da psykisk tilfredshet og oppstemthet?

Ja, nettopp, og det er jo i og for seg ikke noe galt i det, det er ikke urimelig! Det er ytterst få som vil si at dette ikke er av verdi, eller at vi bør gå inn for det motsatte, eller forsøke å stille oss likegyldige til positive følelser som for eksempel glede. Spørsmålet her er imidlertid om denne subjektive lykken er en ubetinget verdi eller ikke. Er det slik at den subjektive lykken er et gode under enhver omstendighet? Platon og Aristoteles ville sagt at den subjektive opplevelsen av lykken ikke egentlig er lykke, det er ikke *eudaimonia*, det er *hedone*, som betyr nytelse. *Hedone* er nøytralt – noen ganger er det et gode, andre ganger er det det ikke, eller endog et onde. Så når det er et gode, er det betinget av et annet gode. Spørsmålet da er *hva dette annet er*. Det er dette mye antikk etikk handler om: Hva som er betingelsene for at en nytelse skal være av det gode.

Til forskjell fra det subjektive lykkebegrepet karakteriserer du Aristoteles' begrep om lykke som objektivt. Hva kjennetegner et objektivt lykkebegrep?

En moderne filosof som James Griffin sier at lykke er en tilfredshet vi føler når vi oppnår ting som er viktige for oss. Som regel er det slik at tilfredsheten følger av at vi faktisk har oppnådd dette. Men noen ganger kan det tenkes at vi faktisk ikke har lykkes i å oppnå det vi anser som viktig, eller enda verre at det vi anser som viktig ikke er bra, at vi har tatt feil i de mål vi har satt oss. Selv om vi blir tilfreds når vi oppnår et slikt mål, så kan man spørre om denne tilfredsheten er verdifull eller ikke. Vi kan tenke «riktignok var jeg tilfreds, men det var en feil jeg gjorde i livet».

Hvis vi holder på distinksjonen mellom faktisk versus tilsynelatende lykke, kan vi noen gang være helt sikre på at vi har å gjøre med det genuint verdifulle?

Nei, det kan vi ikke. Men det viser jo ikke noe annet enn at livet er vanskelig, og at ingen av oss er ufeilbarlige. Men noen av oss er klokere, har mer livsvisdom enn andre, og de tar mindre feil enn oss andre.

Så man må være klok for å bli lykkelig, fordi man må kunne skille faktisk fra tilsynelatende lykke?

Nja, skal man forstå Aristoteles, tror jeg man må gå frem i to skritt. Første skritt er å se forskjellen mellom det subjektive og det objektive lykkebegrepet. Den subjektive tilfredsheten er verdifull bare hvis den er en respons på at vi har opplevd noe som faktisk er verdifullt. Det neste skrittet er å spørre *hva det er som faktisk er verdifullt*. På dette spørsmålet kan folk ha helt forskjellige oppfatninger. Noen kan hevde at det er å få alle våre veloverveide preferanser tilfredstilt. Jeg vil anta at for eksempel en utilitarist vil kunne være enig i dette. For andre mennesker kan det verdifulle være å etterleve Guds bud. Eller det kan være som grekerne og Aristoteles tenker, at det verdifulle er å lykkes i å realisere vår natur som mennesker. Neste spørsmål blir da *hva er vår natur som mennesker, og hvordan bør den utvikles?* Det er dette som er den greske linjen. Vi kan være enige i at det objektive lykkebegrepet er viktigere enn det subjektive og likevel være uenige med Aristoteles. Men hvis du ikke følger med på skrittet hvor man skyver vekten fra det subjektive over på det objektive, da har du mer å snakke med Aristoteles om.

Du snakker mye om Aristoteles. Er det forskjeller mellom de greske tenkerne om lykken eller det gode liv?

Ja, det er det, men det er rimelig å si at Aristoteles' filosofi er den mest systematiske utarbeidelsen på dette område. Når det gjelder Aristoteles har vi alle hans skrifter i sin helhet, problemet med de hellenistiske filosofene er at vi stort sett bare har sitater og referanser. Derfor er det rent tekstmessig enklere å arbeide med Aristoteles enn for eksempel med stoikerne. Og når det gjelder Platon har vi dialogformen som stiller oss overfor helt spesielle tolkningsproblemer.

Med tanke på denne distinksjonen beskriver du det subjektive lykkebegrepet som hedone, og det objektive som eudaimonia.³ Epikureerne beskrives som nytelsesfilosofier. Aristoteles derimot karakteriserte nytelseslivet som et liv for beitende kveg. Hvorfor er det hedonistiske livet mer slavisk enn filosoflivet. Vil ikke den som tørster etter kunnskap, også forsøke å tilfredsstille et begjær: begjæret etter visdom? Er det alltid like lett å skille mellom hva som er hedone og hva som er eudaimonia?

Ifølge både Platon og Aristoteles vil *hedone* følge av *eudaimonia*. Det lykkelige livet vil også være et nytelsesfullt liv. Det som er problemet – særlig i passasjen om det beitende kveget – er at hvis man

ILLUSTRASJON: LENE HAUGE

setter suksess i livet som *lik* det å oppnå nytelse, slik at selve livsprosjektet blir nytelse, så setter man kjerra foran hesten. Det er å snu ting opp ned, fordi nytelse alltid er en form for *respons* på noe. Hvis vi sier at responsen er det verdifulle, så blir det som denne nytelsen er respons på, bare et rent middel. Da blir det viktige spørsmålet *hva er det mest effektive middelet*. Da er vi helt fristilt det vi nå rent faktisk opplever som tilfredsstillende, og det kan du si er underlagt psykologiske mekanismer som vi i en viss forstand ikke har kontroll over. Ikke er det noen grunn til at vi skal ha kontroll over dem heller – hvis målet er nytelse! Da vil vi bli slaver av våre lidenskaper. Hvis noen da er slik skrudd sammen at den høyeste nytelsen de får her i livet får de ved å klø seg, så vel: hver sin lyst!⁴ Man har de begjær man har. Det er ingen grunn til å ville endre på dette, hvis tilfredsstillelsen i seg selv er målet.

Når vi snakker om lykken tenker vi som sagt ofte på den behagelige opplevelsen av lykken. Vil du si at opplevelsdimensjonen ved lykken blir neglisjert hos Platon og Aristoteles?

Nei, det tror jeg ikke den blir. Tvert i mot tror jeg de legger stor vekt på opplevelsdimensjonen, men de ser på opplevelsdimensjonen i en større ramme – i en etisk ramme. Aristoteles vil si at hvis du nå har lykket med å komme i mål, la oss si at du har fullført utdanningen din og det går bra, vel, så har du all grunn i verden til både å føle nytelse og glede over dette, og også til å føle selvspekt og stolthet. Og det er bra! Slike følelser er virkelig verdifulle, men bare under de rette betingelser. Hvis du så tenker på den tredelingen av sjelen som Platon utvikler, og som Aristoteles på mange måter overtar, så tror jeg de begge vil si at det er et utryddelig trekk ved mennesket at vi har disse tre typer verdier: det gode, ære og nytelse. Når vi så oppnår både ære og anerkjennelse fra andre, må vi spørre om denne æren og anerkjennelsen er noe som vises oss av rett grunn, for bare da er det genuint verdifullt. Hvis det skjer av feil grunn, hvis man søker andres anerkjennelse ubetinget for sin egen skyld og ikke tar hensyn til *hvorfor* man får denne anerkjennelsen, da er den ikke verdifull.

Vi bør altså spørre oss selv når en anerkjennelse er berettiget og når den ikke er det?

Det er to problemer her, det ene er det du nevnte i stad: Det er klart vi kan ta feil. Det er menneskets lodd at vi alltid kan ta feil – men det er et konkret problem for den enkelte, det er ikke et filosofisk problem. Et større problem melder seg når vi skal utvikle et syn på hva det er som utgjør det objektivt gode. Hvordan skal vi gjøre det? Er det bare filosofer som skal gjøre det? For Platon og Aristoteles er det slik. Men da må man også huske at Platon og Aristoteles ikke sier at «Ja, vi har en gruppe filosofer, nemlig de som har denne utdanningen, og det er de som skal fortelle oss hva det gode er.» Det er snarere slik at de sier: «De som virkelig forstår hva det gode er, det er de som virkelig er filosofer!». Når vi snakker om filosofer i dag, så tenker vi på professorer i filosofi, eller de som i det minste har doktorgrad i faget, og det er de som skal komme å «fortelle oss hvordan vi skal leve». På Platons og Aristoteles tid fantes ikke filosofer i denne forstand. Filosofer var da det samme som kloke mennesker. Kriteriet på at man var et klokt menneske, var først å fremst at man hadde bedre ting å si om det gode liv enn hva andre hadde. Så da tror jeg man kan ta litt luven også av det paradoksale ved Platons tanker om filosofkongen, for i dag så går

det vel kaldt nedover ryggen på de fleste, inkludert filosofer, når de hører at det gode samfunn kun kan realiseres når kongene blir filosofer eller filosofene blir konger. Det vil si når vi får et slags professorvelde. Det tror jeg vi alle kan være enige om at ville blitt et mareritt!

«Lykken er å lykkes – i det å leve», skriver du. Mener du med dette at lykken snarere er en aktivitet enn en tilstand?

Ja, *eudaimonia* er en virksomhet. Aristoteles skriver helt eksplisitt at *eudaimonia* er en form for virksomhet, en *energeia*, som består i utøvelsen av vår menneskenatur. Man kan si at det å leve er en aktivitet, en oppgave. Så må man spørre seg hva denne oppgaven innebærer. Når det gjelder å utøve en gjerning på en kyndig måte, med sakkunnskap eller *techné*, for eksempel en legegjerning, så finnes det kriterier for hvordan denne skal utføres. Disse kriteriene kan riktignok noen ganger være litt omstridt som i medisinen, men det handler om å hjelpe mennesker til å bli friske gjennom å bruke forskjellige metoder. Metodene som ble brukt i antikken var diett, urter – droger kan du si – eventuelt primitiv kirurgi som amputasjon og brenning. Kriteriene for om man lykkes eller ikke er ukontroversielle: Forsvinner plagene var metoden vellykket. Helseplager er en del av livet som vi har metoder for å hanskes med, selv om noen leger er dyktige og andre ikke. Det er i bunn og grunn et spørsmål om kunnskap og kyndighet. I en viss forstand kan man si at det Platon og Aristoteles gjør er å generalisere fra disse fagområdene til livet som helhet. Hvilke problemer er det så som typisk oppstår i våre liv? Hva er det som skal til for å håndtere disse problemene? Grovt sett er det problemer knyttet til våre lyster og begjær, hvordan vi skal takle disse på en måte som gjør livet godt, samt hvordan vi skal forholde oss til andre mennesker. Vi har fornuft, så vi må gjøre dette på en måte som anstår seg vesener som har evnen til å ta rasjonell kontroll over sitt eget liv. Grekerne tenker på mennesket til forskjell fra dyr, men også fra gudene, slik at mennesket inntar en underlig mellomposisjon. Da gjelder det å mestre de oppgavene som livet konfronterer oss med, på en måte hvor vi gjør det beste vi kan for å håndtere problemene, og dette er en aktivitet: den karakteristiske menneskelige aktiviteten. Når Aristoteles og Platon filosoferer, så appellerer de til folks livserfaring; de skriver slik at hvis vi virkelig tenker gjennom de problematiske situasjonene vi opplever, og hva vi

kan gjøre i disse situasjonene, så vil vi kjenne oss igjen i disse og forstå at det er forskjell på å løse disse på en god eller en dårlig måte. La oss så bygge på det, og så bygger vi opp et syn på hva som skal til for å lykkes i å løse den oppgaven som livet som sådan presenterer oss for.

Vil du dermed si at det enkelte menneske er ansvarlig for egen lykke og karakter, og hvis så er tilfelle, tilskrives individet mer selvansvar i antikk etikk enn i moderne etikk?

Vi er ansvarlige for våre handlinger, fordi de springer ut fra valg vi gjør, eller eventuelt avståelser fra å velge – hvilket også er et valg. Om Aristoteles eller Platon pålegger det enkelte menneske et større ansvar enn hva moderne tenkere gjør, tror jeg likevel ikke hvis vi ser på Kant og deontologene. Utilitaristene vil også pålegge det enkelte menneske et betydelig ansvar for sine handlinger. Om vi er ansvarlige ikke bare for hva vi gjør, men også for *hvem vi er*, altså for vår karakter, er et mye vanskeligere spørsmål. Aristoteles er litt uklar på dette. På den ene siden virker det som om han ser for seg at karakteren formes gjennom oppveksten. Da formes den ikke av barnet selv, men av foreldre og andre oppdragere. Det er da å håpe at produktet av oppdragelsen blir bra – hvis ikke er på en måte løpet kjørt. I beste fall er da vedkommende egnet til å finne sin plass langt nede i rekkene, uten å kunne være i stand til å ta ansvar for eget liv. Eller så er vedkommende et monster som burde dø. *Better off dead than alive*, som det heter. På den andre siden sier Aristoteles noe om at vi er ansvarlige, eller i det minste medansvarlige, for vår karakter. Hvordan dette skal forstås, er et stort spørsmål. Man får nok ofte inntrykk av at karakteren formes i tidlig oppvekst, hos Platon til og med fra *før* fødselen, og opp til en eller annen gang i tenårene når man blir voksen. I løpet av denne oppdragsprosessen formes karakteren, men den formes av andre enn den oppvoksende selv. Derfor er det så viktig hvordan omgivelsene, miljøet, oppdragere og andre faktisk *er* overfor den oppvoksende personen – fordi det de gjør er nettopp å forme vedkommende. Det legges veldig stor vekt på pedagogikk og oppdragelse både hos Platon og Aristoteles. Man kan få inntrykk av at om noen kommer skjevt ut, finnes det ikke noe håp for disse. Dette er jo et syn som folk i dag finner litt vanskelig å akseptere, selv om det merkelig nok i våre dager også er en tendens til å klientifisere folk, for eksempel kriminelle eller narkomane. Ved å si at de er ofre for den oppdragelsen de har fått,

eller for traumatiske barndomsopplevelser, eller kanskje til og med sin genetiske utrustning, fraskriver de faktisk ansvaret for sine handlinger og sin livsførsel. Det virker som om dette synet er kommet tilbake igjen de siste åra. Dette er viktig for eksempel i jussen: Hva kan folk straffes for? Bare det de er ansvarlige for. Hvis de ikke er ansvarlige for at de for eksempel oppfører seg aggressivt, så kan de bare behandles for det, de kan ikke straffes for det.

Er oppdragesaspektet det område hvor antikke filosofer er mest fruktbare å se til når vi prøver å forstå lykken i dag – hvorfor vi har det slik har det, og hvordan vi kan få det best mulig?

Jeg tror at antikke tenkere er veldig fruktbare for oss angående lykken og oppdragelse. Fordi de mente at oppdragelsen er viktig for hvordan folk blir, så tenkte de mye omkring oppdragelse. Både hos Platon og hos Aristoteles kan man finne flere refleksjoner rundt karakterdannelse under oppveksten. Noe av det de la vekt på var betydningen av forbilder, eller rollemodeller som det heter nå til dags. Diktning, kunst og dans ble sett på som deler av den komplekse dannelsesprosessen. Fordi de mente denne prosessen var så viktig, var de svært opptatt av å virkelig *forstå* den. Hvis man ikke forstår den, vil man heller ikke kunne gripe inn og styre prosessen slik at den forløper bedre enn den ellers ville gjort. Så helt uavhengig av spørsmålet om det gode liv og lykken, så tror jeg at oppdragesaspektet er noe vi kan lære mye av.

På hvilke andre områder mener du at antikk etikk har noe å tilby som den mer moderne etikk mangler?

Jeg tror særlig at antikk etikk er rikere enn moderne etikk når det gjelder moralpsykologi. Antikk etikk har et mye mer utviklet syn på hvordan vi fungerer psykisk som moralske og praktiske vesener. Noe annet kan man ikke vente av teorier som setter lykken og det gode liv i sentrum. Det andre er at de har oppfatninger om hva det gode liv og lykken er – og der er både Kant og utilitaristene nokså naive, for de har et syn på det som tilsier at lykken bare er den totale summen av preferanse-tilfredstillelse. Det er å håpe at den går i pluss og ikke i minus.

En slags karmabank?

Ja, et slags bokholderi. Et økonomisk syn på lykken, egentlig. Det er ikke så mye spennende å si om det. Det henger sammen med psykologien. Det er nå engang slik at vi har de lystene vi har – vi kan prøve å manipulere oss selv, men vi har de lystene vi har, og det eneste vi da kan gjøre, er å prøve å tilfredstille dem i størst mulig grad, eventuelt under de begrensningene som trengs for at samfunnet skal bli levelig.

Hvilke mangler ser du i antikk etikk?

Det som synes fraværende, i alle fall før stoicismen, er et begrep om menneskeverd. Det virker som om man tenker at noen mennesker er mer verdt enn andre, alt ettersom i hvilken grad de lykkes i å virkeliggjøre sin menneskenatur. Å lykkes i å virkeliggjøre sin menneskenatur er en bragd, og det virker som om ens verdi som menneske måles etter i hvilken grad man lykkes i dette. Det man da kan savne, er et begrep om menneskeverd som er helt uavhengig av prestasjoner. Dette er en arv fra opplysningstiden, og Kant fremfor noen har gjort dette til selve grunnverdien i etikken. Jeg tror egentlig at det er få om noen moralfilosofer i dag som ikke er enig i at det må være et begrep om menneskeverd. Nå er det klart at dette går lengre tilbake enn Kant; kristendommen har spilt en rolle her, stoicismen fra antikken har også spilt en rolle. Men for det første kan jeg ikke nok om stoicismen, og for det andre så er jeg litt usikker på om stoicismen går riktig så langt som vi måtte ønske. Hos Aristoteles og Platon finner man helt klart ikke et slikt begrep om menneskeverd.

Så selv ikke kristenplatonikerne har funnet et slikt begrep hos Platon?

Det tør jeg ikke svare klart på. For de kristne er vi jo alle like for Gud, samme hva Platon måtte mene. Dessuten kommer begrepet om viljen inn her, noe man ikke har hos Platon og Aristoteles. Nå er det en lang diskusjon om man kan snakke om et viljesbegrep hos dem – jeg tror kanskje at man kan det, men jeg er enig i at man ikke kan snakke om viljen med stor V slik som hos for eksempel Augustin. For Augustin handler alt om hvilken vei din Vilje er vendt: Er den vendt mot Gud, eller er den vendt mot deg selv, eller mot det onde? Dette har ingenting med fornuft eller livsmestring å gjøre, det har kun med det radikale verdivalget å gjøre som ethvert menneske må ta: Det Gode eller Det Onde, Gud eller Satan. Dette finner du ikke

i antikken. Med en gang man snakker på denne måten, blir det helt naturlig i samme åndedrag å si «vi er alle like». Dette har ingenting med intelligens å gjøre, kun det simple spørsmål om hvilken vei din Vilje er vendt. Du kan si at det her ligger en oppvurdering av det enkelte menneskets verd, men det pålegger også det enkelte menneske et veldig stort ansvar. Og når vi har begrepet om Viljen, så kommer også spørsmålet om denne Viljens frihet inn, og så videre. Da er vi ikke lenger i antikken.

Det er en stor diskusjon om akrasia, som på norsk oversettes til viljesvakhet. For eksempel, hvorvidt Platon åpner for det eller ikke. Hva vil du si om relasjonen mellom viljesvakhet og det gode liv?

Dette er noe av det jeg synes er vanskeligst. Viljesvakhet er når du vet hva det gode er, men du gjør det onde. Du vet at burde gjøre A, men du gjør ikke A. Eller du vet at du ikke burde gjøre A, men du gjør det likevel. Da kan man spørre seg, vel, hva vil det egentlig si å vite? For hvis du vet at A er galt, men du gjør det likevel – vet du da virkelig at er galt? Den viten det er snakk om her er en genuint praktisk viten som er gjennomgripende. Det er ikke bare noe du har lest i bok, eller som du vet at mora di ville sagt det var galt; det er noe som hele deg i en viss forstand må stå bak. Hvis du ikke gjør det, så er det ikke viten; det er bare en oppfatning du har, men det er ikke noe du virkelig står bak. Det kan virke som om Sokrates og stoikerne tenker at man gjør alltid det man mener er det riktige. I situasjoner hvor man tilsynelatende handler på en annen måte enn det man mener er riktig, tar man feil av hva man egentlig mener.

Så viljesvakhet blir en umulighet hvis man tviholder på at den som vet det rette, gjør det rette?

Ja. En grunn til at dette er etisk viktig, og en grunn til at Sokrates og stoikerne benektet muligheten for viljesvakhet, er at viljesvakhet kan brukes som en unnskyldning. Hvis jeg sier at jeg visste at det jeg gjorde var galt, men at jeg ble overveldet av begjær, så fraskriver jeg meg på en måte ansvaret for det jeg gjorde. Det var ikke meg, det var begjæret mitt. Dette er en unnskyldning som kan være bekvem. Sokrates og stoikerne vil ikke vite av slike unnskyldninger.

Til slutt har jeg lyst til å spørre deg om noe jeg leste i din ar-

tikkel «Lykken er å lykkes». Du henviser her til Ibsens doktor Rellings dictum «Tar du livsløgnen fra et gjennomsnittsmenneske, tar du livsgleden fra det.» Hva er parallellene mellom dette sitatet og antikkens lykkebegrep, og hvilke tanker har du om Ibsens valg av ordet «gjennomsnittsmenneske» i denne sammenhengen?

Det er to ting her. Det ene er hvordan en antikk tenker ville stilt seg til dette utsagnet, og det andre er hvilken betydning valget av ordet «gjennomsnittsmenneske» har i doktor Rellings utsagn. Det siste har kanskje mer med Ibsenfortolkning å gjøre enn antikk etikk, men det er et interessant spørsmål. For å ta det første først: En antikk tenker ville sagt at det er en del mennesker som er slik at hvis de ikke levde på en livsløgn, hvis de ikke tok feil med hensyn til den egentlige verdien til de tingene i livet som gjør dem tilfredse, så ville de ikke ha noen livsglede eller noe livsmot i det hele tatt. Jeg tror at en antikk tenker ville sagt som så at «da får det heller være» – hvis dette er prisen man må betale for å kunne leve, så er det ikke en pris vært å betale. Å skulle leve i villfarelse om hvordan det egentlig er fatt med en i ens eget liv, det er ikke noe man kan gå inn for. Det vil si, det er ikke noe et menneske selv kan gå inn for. Derimot kan kanskje andre gå inn for det på deres vegne. For eksempel kan de som styrer i samfunnet tenke seg at den gemene hop ikke er kapable til å realisere menneskenaturen. For denne hopen er det derimot en umulighet å leve i erkjennelsen av dette – det ville være et ulidelig liv som sannsynligvis vil føre til at de ga f... i alt mulig og begynte å lage kvalm for samfunnet som helhet. Den andre muligheten er derfor å la dem leve i en slags livsløgn. Her kommer den såkalte «kongelige løgnen» inn, som Platon snakker om i *Staten*, og som han videreutvikler i *Lovene*. Religion skal fungere som opium for folket, for å bruke en senere tenkers uttrykk. Det er rett og slett et faktum at de fleste mennesker ikke vil klare å lykkes med denne livsoppgaven i noen særlig grad. Men disse menneskene må jo fortsatt leve, og da må de leve et liv som er akseptabelt for dem selv, som får dem til å bli en del av samfunnet. Da trengs det en myte om livet og deres liv, en ideologi om man vil. Den kan man si er en livsløgn som vil gjelde gjennomsnittsmennesket. Det er klart at dette for oss er et lite appetittlig trekk ved Platons filosofi, for det er jo ikke demokratisk. Men nå har aldri Platon eller Aristoteles gitt seg ut for å være demokrater. De ser helt opplagt på noen mennesker som bedre enn andre, i betydningen *bedre til å*

ta hånd om sine liv. Når det gjelder «gjennomsnittsmennesket» og doktor Rellings replikk, så kan det virke som om Relling er en slags nietzscheaner; en person som tenker at det finnes overmennesker og undermennesker. Gjennomsnittsmennesket, den gemene hop, har rett og slett ikke det som skal til for å leve et fullt og ærlig liv. Derfor må de bare la leve i villfarelser, ellers vil de bare bli obsternasige.

Doktor Rellings uttrykk gjelder kanskje ikke bare i et samfunnsperspektiv, men også i mindre institusjoner som familien. De fleste livsløgn er vel ofte ment for å skåne de man er glad i?

De er bekvemmelighetsløgn ja.

Er det bare bekvemmelighet, eller kan det sies å være noe omsorgsfullt ved slike løgner?

Jo, det er det nok. Når Relling snakker om livsløgn, så tenker han seg at det bare er de sterke som har styrke nok til å tåle sannheten om seg selv og andre. Det er typisk: Relling er lege, så han ser på dette i et sunnhetsperspektiv. Det minner om noe man kan høre fra enkelte sosialmedisinere, at *fordi* forekomsten av selvmord, skilsmisse, alkoholisme og depresjon er lavere blant kristne enn blant ikke-kristne, så er det bra om man er kristen. Med andre ord: Kristendommen er god medisin! Det var sågar en evolusjonsbiolog som nylig presterte å skrive at religion er godt for oss. Da tenker jeg for det første: Hvem er dette budskapet ment for? Er det ment

for folk flest slik at de skal gå hen og bli kristne fordi det er sunt for dem? Jeg har svært vanskelig for å se hvordan det kan være mulig å bli kristen *av den grunn*, og dessuten er det en underlig form for religiøs tro hvis man tror fordi man mener at man ved det kan spare seg for alkoholisme, skilsmisse og selvmord. Men hvis budskapet ikke er ment for folk flest, hvem er det da ment for – de kristne selv? For myndighetene, slik at de kan legge mer kristendomsundervisning i skolen? Jeg forstår ikke hva i all verden som er tanken. Men, for det andre, hvis det nå er et faktum at det er en sammenheng mellom religion og for eksempel depresjon – dette er jo et empirisk spørsmål, så det kan godt hende det er slik – da må vi jo spørre: *so what?* Og da er vi tilbake igjen: Sett at det var en sammenheng mellom religiøs tro og lykkefølelse, at folk i bedehusmiljøene langs bibelbeltet var lykkeligere enn resten av befolkningen som er ateister og «det som verre er», betyr det at de lever bedre liv, at vi burde misunne dem og ønske at vi var kristne? For meg er det en helt absurd problemstilling. Men for politikere som Dagfinn Høybråten virker det som om dette gir den største mening. Her er det rom for filosofisk refleksjon!

NOTER

¹ Andre medlemmer i OHP: Professorene Øivind Andersen, Panos Dimas og Eyjólfur Kjalar Emilsson, førsteamanuensis Mathilde Skoie og postdoktorerne Hallvard Fossheim og Håvard Løkke.

² Publisert i *Arr*, nr.1 2009.

³ Eudaimonia: Lykke, i betydning *harmoni i sjelen*. Hedone: Velbehag. (Anhedonia: uten velbehag, i betydning *tap av evnen til å føle glede*.)

⁴ Kløeargumentet i Platons *Gorgias*.